

ישבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וארא תשע"ח

כללי זהירות בשידוכין

לו לְאִשָּׁה, וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת אֶחָדָן" (שם ו, כ). כאן יש הדרכה לאדם לחפש יחוס כשמתחתנים. אמנם דודה אסור לקחת, כי דודה אסורה מהתורה² (ויקרא יח, יב-יד), אבל צריך לחפש יחוס, לא לקחת סתם מישהי. "וַיִּקַּח אֶחָדָן אֶת אֶלְיָשִׁבַּע בַּת עֲמִינַדָב אַחֹת נַחֲשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה" (שמות ו, כג). שאלו חז"ל: "ממשמע שנאמר בת עמינדב, איני יודע שאחות נחשון היא³? מה תלמוד לומר אחות נחשון? מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק בַּאֲחֵיהָ" (ב"ב קי, א). והטעם, כי "רוב בנים דומין לאחי האם"^{4,5} (שם). כלומר, קודם שנשא אהרן את אלישבע, הוא בדק לא רק מי הוא אביה, אלא גם מי הוא אחיה, ורק לאחר שמצא שגם אחיה צדיק - כפי שהתברר לכולם מאוחר יותר, כשקפץ וירד לים סוף לפני כולם (סוטה לז, א) - נשא את אלישבע אחותו לאשה⁶.

לפני שנים רבות, כשאני עצמי עמדתי בפרק השידוכין, שאלתי את הרב מברסקי, מרן הגר"י זצ"ל: חז"ל אמרו, "לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם" (פסחים מט, ב), ועוד אמרו חז"ל, שהנושא אשה צריך שיבדוק בַּאֲחֵיהָ. על מה צריך א"כ להקפיד בעיקר? שתהיה בת תלמיד חכם, או שהאחים יהיו הגונים? אמר לי הגר"י זצ"ל: בעיקר צריך לבדוק שהמדוברת עצמה תהיה הגונה. שתהיה יראת שמים ובעלת מידות טובות. אם המדוברת עצמה פגומה וחסרה בזה, לא יעזור שהאבא תלמיד חכם והאחים הגונים. רק אחרי שמתברר שהמדוברת עצמה הגונה, אז יש מקום להקפיד גם על המשפחה, כמו שלמדו חז"ל מפרשתנו, שצריך לבדוק באחיה, וכן באביה. אבל התנאי העיקרי הקודם לכל, הוא שהמדוברת עצמה תהיה הגונה.

הרבה פעמים אמרתי לבחורים בשיבה, שאמנם חז"ל אומרים שאדם צריך להשתדל לשאת בת תלמיד חכם ואחות תלמיד חכם, [כמובן, אחרי שמקפידים לברר שגם המדוברת עצמה הגונה, וכדברי הגר"י זצ"ל], אבל לצערנו, אין כל כך הרבה תלמידי חכמים, ולא כל אחד זוכה להשיג בת תלמיד חכם או אחות תלמיד חכם. מה בכל זאת אפשר לעשות? אפשר להשתדל שהמדוברת תהיה לפחות אשת תלמיד חכם! זה כל אחד יכול לעשות, להשתדל להיות תלמיד חכם בעצמו, כדי שאשתו תהיה אשת תלמיד חכם. הרי למה יעצו חז"ל לשאת בת תלמיד חכם? - "שאם מת או גולה, מובטח לו שבניו תלמידי חכמים" (פסחים מט, א), כי אשתו תגדלם בדרך שראתה בבית אביה. וא"כ, גם אשת תלמיד חכם יכולה להועיל לזה. ואת זה - כל אחד יכול לעשות, לראות שתהיה לו אשת תלמיד חכם, ע"י שישקוד על תלמודו ויגדל בתורה בימי בחרותו, וגם אחר כך, במשך שנות נשואיו.

הצלחותיו של משה - גם בזכות אבותיו

התורה מפרטת את יחוסם של משה ואהרן - "אֵלֶּה רְאִישֵׁי בֵּית אֲבֹתָם"¹ וכו' (שמות ו, יד. ועי' רש"י). מדוע מביאה התורה ענין זה כאן, בפרשת וארא? לכאורה המקום המתאים לכך היה בפרשת שמות, כשהתורה מתחילה לספר על משה רבינו - "וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי" וכו' (שם ב, א) - שם היה המקום המתאים לבאר, מי הוא אותו איש מבית לוי, ומי היא אותה בת לוי, אמו של משה רבינו. ואם לא בהתחלה, אז בסוף התורה, אחרי שנפרדים ממשה רבינו, גם שם אולי מתאים לפרט את יחוסו של משה רבינו. אבל כאן בפרשתנו, באמצע פעילותו של משה, מה מקום יש לפרט לפתע את יחוסם של משה ואהרן?

אולי מותר לומר כך: בנוהג שבעולם, כשיש לאדם הצלחות, הוא תולה אותן בעצמו: "הצלחתי כי אני חכם, כי אני נבון, כי אני מוכשר" וכד'. לעומת זאת, כשיש לאדם כשלונות, הוא לא תולה אותם בעצמו ובחסרונותיו, אלא בגורמים חיצוניים: "היתה לי ילדות קשה, היה לי אבא שכור, גרתי בסביבה גרועה" וכד'. אחרים אשמים. לא אני.

התורה מורה לנו כאן, שלא לנהוג כך. לכן, כל זמן שיש למשה רבינו כשלונות - לא מזכירים את אביו ואת אמו. כשלוֹן ראשון היה כשהרג את המצרי ונאלץ לברוח ממצרים (שם, יא-טו). אח"כ הוא נענש על שהתעכב למול את בנו (שם ד, כד-כה ועי' רש"י שם). אח"כ הוא בא אל פרעה, ובמקום להקל את השעבוד מעל ישראל הוא גורם להכבדת השעבוד עליהם (שם ה, א-כג). אחר כך הוא מדבר אל בני ישראל, והם אינם רוצים לשמוע אליו (שם ו, ט). עד כאן, כביכול אין למשה אב ואם. הכשלונות הם שלו, ותלויים בו בלבד. אבל מכאן ואילך מתחילות ההצלחות של משה רבינו. מעכשיו הוא יכה את פרעה בעשר מכות, יוציא את בני ישראל ממצרים, יוציא להם מים מן הסלע ולחם מן השמים, יוריד להם תורה מן השמים ויביא אותם עד שערי ארץ ישראל - אם כך, כאן המקום לציין, שאמנם ההצלחות של משה רבינו נובעות מגדלותו, אבל גדלות זו יונקת ונשענת גם על זכות אבותיו - עמרם, קהת, לוי והאבות הקדושים. אולי זה מה שרוצה התורה לרמוז לנו, בכך שסיפרה לנו על יחוסו של משה דוקא כאן, בפרשת וארא, בנקודה בה מתחיל משה להצליח בפעילותו.

להשתדל שהאשה תהיה אשת תלמיד חכם

אבל פרשה זו שמדברת על משפחתו של משה ושל שאר בני לוי, מלמדת אותנו גם דבר נוסף בתחום המשפחה. התורה מספרת: "וַיִּקַּח עֲמֶרְם אֶת יוֹכָבֵד דַּחְתוֹ

להתחנת עם משפחה טובה

דבר נוסף שנוגע לנישואין שנלמד מפרשתנו - שצריך להתחנת עם משפחה טובה. חז"ל אומרים, לעולם ידבק אדם בטובים (במשפחה טובה), שהרי משה שנשא בת יתרו - יצא ממנו יהונתן בן גרושם [נכדו של משה], שהיה כומר לעבודה זרה (שופטים יח, ל-לא), ואילו אהרן שנשא בת עמינדב - יצא ממנו פינחס, שקידש שם שמים במעשיו (ב"ב קט, ב). למרות שיתרו עצמו התגייר וקידש את השם, הוסיף פרשה בתורה בעצה שנתן למשה רבנו (עי' רש"י שמות יח, א), מבניו ישבו בלשכת הגזית (סוטה יא, א), ממשפחתו הָקָר הָקִינִי ויעל שהרגה את סיסרא, ובודור מאוחר יותר נזכר יונדב בן רכב מבני יתרו (סנה' קד, א) שנלחם לקדש שם שמים (מל"ב י), ובירמיהו (לה) יש נבואה מיוחדת על בני יונדב בן רכב שקימו את צוואת אביהם וקבלו שכר על כך מהקב"ה, הרי שהרבה דברים טובים יצאו מיתרו - אף על פי כן, היתה לו גם הנקודה הזאת שלפני שהתגייר הוא היה כומר לעבודה זרה, וקלקול זה בא לידי ביטוי אצל הנכד של משה רבינו, שנהיה גם הוא כומר לעבודה זרה.⁷

אפילו על אבותינו הקדושים אמרו חז"ל (שבת קמו, א), שעד שלשה דורות לא פסקה זוהמה מאבותינו. לאברהם אבינו, למרות צדקותו, נולד ישמעאל, וליצחק אבינו נולד עשו. רק בדור השלישי, אצל יעקב, התנתקה הזוהמה לגמרי, ויעקב זוכה לשנים עשר בנים שכולם צדיקים גמורים ללא דופי. אבל עד יעקב לא פסקה זוהמה מאבותינו, כי עם כל המעלות של אברהם יצחק ויעקב, בכל זאת, משהו בשני הדורות הראשונים עוד נשאר מהדורות הקודמים.

צדיקים ובעלי תשובה - מי גבוה יותר?

עוד דבר שצריך לבדוק בשידוך, האם ההורים מתאימים. אם הורי המדוברת גרושים, זו היא ריעותא גדולה. אינני אומר שהורים גרושים הם פסול בכל שידוך, אבל למיחש מיבעי. צריך לבדוק למה הם גרושים. כמו כן, אם ההורים חילונים, זוהי ריעותא בשידוך. יכול להיות שהבת היא צדיקה ועשתה תשובה, אבל ריעותא יש כאן.

התורה הרי אומרת על רבקה אמנו: "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתָּ אֶת רַבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֲרָם, אֲחֹת לְבֶן הָאֲרָמִי, לוֹ לְאִשָּׁה" (בראשית כה, כ). למה מציין כאן הכתוב שרבקה היא בת בתואל, ואחות לבן, ושמוצאה מפדן ארם? "וכי עד כאן לא נכתבו הפרטים האלה? והרי הם כתובים עוד קודם! "אלא להגיד שבחיה, שהיתה בת רשע, ואחות רשע, ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם" (רש"י שם).

מיד אחר כך אומרת התורה: "וַיַּעֲתֶר לָהּ לְנָכַח אִשְׁתּוֹ פִּי עֲקָרָה הָיָה, וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'" (שם, כא). אומר רש"י: "וַיַּעֲתֶר לוֹ - ולא לה (למרות שגם היא התפללה); שאינה דומה תפילת צדיק בן רשע לתפילת צדיק בן צדיק". יצחק הוא צדיק בן צדיק, לכן ה' מקבל את תפילתו יותר מתפילתה של רבקה, שהיא צדקת בת רשע. וקשה: הרי בפסוק הקודם למדנו ההפך, ששבחה של

רבקה הוא דוקא בכך שהיתה צדקת בת רשע! אלא שבשלמות התפילה, במדרגות העליונות של תפילה - בזה יצחק מגיע יותר גבוה מרבקה, כי נקודת ההתחלה שלו גבוהה יותר. ואילו מבחינת ה"לפום צערא אגרא" (אבות פ"ה מכ"ב) - בזה רבקה גדולה מיצחק, כי באה מבית של אדם רשע, ומסביבה של אנשים רשעים, ועמלה קשה יותר מיצחק כדי להגיע להיכן שהגיעה. כל תוספת צער מכפילה את שכר המצוה פי מאה, כי "טובה פעם אחת בצער יותר ממאה פעמים שלא בצער" (אבות דרבי נתן ג, ו). ההבדל בשכר הוא גדול ועצום מאד, לפי כמות הצער שאדם משקיע במצוה.⁸

הגמרא מביאה גם מחלוקת, איזו מדרגה גבוהה יותר, האם הצדיק שלא חטא מימיו נמצא במדרגה גבוהה יותר ממי שחטא ועשה תשובה, או שמא להפך - במקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין (ברכות לד, ב). כבר הזכרנו כמה פעמים את דברי מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל, ש"בעניני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו מחלוקת במובנה הרגיל, אלא בחינות שונות באותו ענין (שם ח"ב עמ' 173), ואלה ואלה דברי אלקים חיים.⁹ כיצד נפרש אפוא את שתי הדעות הנ"ל, הנראות כסותרות? - נראה להסביר כך: שתי בחינות הן, אשר לפיהן נמדד גדול המצוה וגודל השכר. בחינה אחת - "לפום צערא אגרא". מי שהצטער והתאמץ יותר בקיום המצוה, מקבל יותר שכר. מבחינה זו, "מעלתן [של בעלי תשובה] גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כושפין יצרום יתר מהן" (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ז ה"ד). הנסיון של בעל תשובה לעזוב את ההבלים שהיה שקוע בהם, וללכת ללמוד תורה ולקיים מצוות, גדול יותר מזה של הצדיק שלא חטא מעולם, ולכן "שכרו הרבה [יותר מן הצדיק], שהרי טַעַם טַעַם החטא, ופירש ממנו וכבש יצרו" (שם). אבל יש עוד בחינה למדוד בה את מדרגתו של האדם, והיא - שלמות העבודה. מבחינת שלמות העבודה, הצדיקים נמצאים במדרגה גבוהה יותר מבעלי התשובה. אין פגמים בעבודתם, וכבר מן ההתחלה הכל חלק וישר אצלם, ממילא הם מגיעים למדרגות גבוהות יותר בשלמות העבודה מאשר בעלי תשובה¹⁰ (ועי' ביאור נוסף במכתב מאליהו ח"ג עמ' 353).

לבדוק את מצבם הרפואי של המדוברת ושל

משפחתה

עוד דבר שצריך תמיד לבדוק בשידוכים, אם אין מחלה תורשתית במשפחה. חז"ל הזהירו מזה, שלא לשאת אשה ממשפחה שיש בה מחלה תורשתית (יבמות סד, ב). צריך לברר ענין זה בכל הצעת שידוך, אם יש למדוברת או במשפחת המדוברת מחלות הגוף או מחלות הנפש ח"ו, ובמידת הצורך להתייעץ עם רופא, עד כמה יש לחוש שהמחלה היא תורשתית. גם הבחור עצמו, אם הוא יודע שהוא סובל מבעיה רפואית מסוימת, הוא צריך לספר זאת לצד השני. לא חייב לגלות בשלב ראשון, אבל לפני שמחליטים להתחנת, צריך לספר זאת למועמדת. היא

ואחרי הכל, גם לחיצוניות צריך להתייחס. אין צורך שהחיצוניות תהיה בדוקא מושכת מאד, אבל לפחות שלא תדחה אותו. אם החיצוניות דוחה אותו, גם אם הוא סבור שיוכל להתגבר על ההפרעה הזו, לא כדאי להתחתן. אם אין משיכה זה לא חסרון, המשיכה תבוא אי"ה אח"כ, אבל אם יש דחייה זה משהו אחר. אם המראה שלה דוחה אותו, לעניות דעתי לא כדאי להתחתן.

צריכה לדעת שיש בעיה. אחרת יהיה כאן מקח טעות אם ביום מן הימים היא תגלה את זה. לפעמים הגילוי עשוי לקלקל את השידוך, אבל אין עצה, דברים כאלה צריכים לספר.

גם אם יש אלימות במשפחה צריך לבדוק היטב, אם משפחת המדוברת לא נוטה לצד האלימות, ח"ו. בסופו של דבר, אחרי כל הבדיקות והחקירות, עיקר הבדיקות צריך להיות אם היא בסדר, אם היא טובה, אם תהיה רק כמו רבקה אמנו גם לא נורא, לא צריך לחפש אח כמו לבן. שיהיה לה אהבת תורה ויראת שמים, מידות טובות, שיש סיכוי שתחנך את הבנים לתורה ויראת שמים. חשוב מאד לברר איך היא רואה את חינוך הבנים.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. כוונת הפסוק היא, "אֵלֶּה רְאֵי בֵּית אֲבֹתֶם" של כלל בני ישראל, (הנזכרים בפסוק שלפני זה). הכתוב מונה תחילה את ראשי משפחות ראובן, אח"כ את ראשי משפחות שמעון, ואח"כ את ראשי משפחות לוי וצאצאיהם עד משה ואהרן. ומתוך שהזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן, התחיל ליחסם דרך תולדותם, מראובן ואילך (רש"י).
2. ומה שעמרם לקח את יוכבד דודתו, כבר נשאלה שאלה זו בגמרא, ותירצה הגמרא, שלפני מתן תורה היה דינם של ישראל כדין בני נח, ובן נח רשאי לשאת את דודתו (סנה' נח, ב).
[ובזה יתורץ גם מה שקשה, שלדעת התרגום יונתן, אחרי שגירש עמרם את יוכבד (עי' רש"י שמות ב, א), הלכה יוכבד ונישאה לאליצפן בן פרנץ (תרגום יונתן במדבר יא, כו), ואח"כ החזירה עמרם אליו. ואיך עשה כן, והרי היא אסורה לו משום מחזיר גרושתו] "לא יוכל בְּעֵלָה הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְחָה לְשׁוֹב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטְמָאָהּ" (דברים כד, ד), מלבד מה שהיתה דודתו. אלא שהיו בני נח, ואצל בני נח לא קיים האיסור של "מחזיר גרושתו".
- אלא שעדין קשה מה שהקשה ה"אגרות משה", הרי עמרם הוא מארבעה צדיקים גמורים שמתו בעטיו של נחש (שבת נה, ב), ובודאי קיים גם הוא את כל התורה כולה קודם שניתנה, כמו האבות הקדושים, ואיך נשא את יוכבד. וכתב, "שמעתי שמתרצים, שלצורך גדול לא קיימו, והכא היה צורך גדול, שידעו ברוח הקודש שמשא ואהרן ומרים יולדו רק מהם" (אג"מ אה"ע ח"ד סי' ט').
- וכן כתב ב"נפש החיים" (ש"א פכ"א), דצדיקים הראשונים שקיימו אתה תורה קודם שניתנה, לא נצטוו לשמרה כהלכתה, רק שכך קיבלו עליהם לקיימה, לפי מה שהשיגו בדעתם סודות הבריאה וחוקות שמים וארץ. אי לכך, כל אימת שראו שלפי שורש נשמתם ועל פי תפקידם עלי אדמות, כגון בניית עם ישראל, עליהם לנהוג אחרת - כך היו עושים. כך נהג גם עמרם ונשא את יוכבד, כדי ללדת ממנה את אהרן משה ומרים, וכך נהג יעקב שנשא שתי אחיות. [ועי' בהערה 4 בענין נישואי יצחק ורבקה].
3. שהיה ידוע שגם נח שון היה בן עמינדב (במדבר א, ז), וא"כ מזה נוכל כבר לדעת מעצמנו שאלישבע היתה אחות נחשון, ואין צורך בפסוק.
4. המפרשים הקשו לפ"ז, איך נשא יצחק את רבקה אמנו, ולא חשש שבניו יהיו דומים לאחי אמם - לבן הרשע. החזקוני אומר, שאכן מפני זה נולד להם עשו הרשע, הדומה לאחי האם (חזקוני בראשית כח, ה). וכן כתבו הטור בפירושו הארוך (שם), הספורנו (שם כה, כ),

ואוה"ח הק' (שם). ומה שיצחק לא חשש לזה ונשא את רבקה, מבאר האוה"ח, שהכתוב עצמו מתרץ שאלה זו ואומר: "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אֶרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָרְתוֹ אֶת רַבְקָה... אֲחֻת לְבֶן הָאָרְמִי, לוֹ לְאִשָּׁה" (בראשית כה, כ). **לוֹ לְאִשָּׁה** - ידע שהיא בת זוגו האמיתית המיועדת לו מן השמים, "ויוולת זה לא היה נושא אחרת רשע".

ועוד כתב האוה"ח הק', דזהו שאמר לבן ליעקב "אַךְ עֲצָמֵי וּבְשָׂרֵי אֶתָּה" (שם כט, יד). "אַךְ" - מיעוט. שאינו לגמרי כעצמו ובשרו של לבן. ואף לבן חש בזה, (ולכן אמר כך). והגם שלבן היה אחי אמו של יעקב, ורוב בנים דומין לאחי האם, אך יעקב היה מן המיעוט, ולא היה דומה ללבן (אוה"ח שם). וכך פירש גם ה"ערוך לנר" (נדה לא, א). אך הוסיף הערוך"נ, דלענין אחד כן היה יעקב דומה ללבן, שהיה אחיו ברמאות, כפי שאמר יעקב על עצמו, שהוא אחי לבן ברמאות (עי' רש"י בראשית כט, יב). וזה היה מחמת שיעקב היה בן רבקה, ולכן היה דומה בזה לאחי אמו.

5. נחלקו הראשונים, האם כשם שהבנים דומים לאחי האם, כך גם הבנות דומות לאחי האם, או שמא רק הבנים דומים לאחי האם, אבל הבנות - דומות לאחיות האב. דהנה על הפסוק "וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב... וַיֹּאמֶר לוֹ, לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן... וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב, וַיִּלְךְ פְּדָנָה אֶרֶם אֶל לְבָן בֶּן פְּתוּאֵל הָאָרְמִי אֲחִי רַבְקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו" (בראשית כה, א-ה) כתב רבינו בחיי: "מה שאמר 'אחי רבקה', וכי לא היינו יודעים כי לבן אחי רבקה? אבל על דרך הפשט פִּינָן הכתוב בזה לכבוד יעקב. ולומר, כי מה שהלך יעקב להתחתן עם רשע בן רשע - זהו שאמר: 'אל לבן בן בתואל הארמי' - אל תתמה מזה, כי לבן 'אחי רבקה' הוא, אחי הצדקת, וראויות הבנות [בנות לבן] להדמות לאחות אביהן. עכ"ל. ומבואר בדבריו, דהכלל שאמרו חז"ל "רוב בנים דומין לאחי האם", נאמר דוקא בבנים, אבל הבנות - דומות לאחיות האב.

[ומה שהבנים דומים לאחי האם, והבנות לאחיות האב, ולא אמרו שהבנים דומים לאב והבנות לאם, כתב המהר"ל (בחיודושי אגדות ב"ב קי, א) מפני שהבנים באים מכח האם והבנות מכח האב, כמבואר בגמ' (נדה לא, א; הובא ברש"י בראשית מו, טו). ומה שהבנים דומים לאחי האם ולא לאם עצמה, והבנות דומות לאחיות האב ולא לאב עצמו, כתב המהר"ל שזהו מפני שא"א שהבנים יהיו דומים לאמם, כיון שהיא נקבה, ולא שייך כ"כ שיהיו בניה דומין לה, ולכן הן דומים רק לאִתָּהּ; שגם אמם, אילו היתה נולדת זכר כאִתָּהּ, היתה כמותם. וכן הבנות א"א שתהיינה דומות לאביהן, שהוא זכר, ולא שייך כ"כ שבנותיו תהיינה דומות לו, ולכן הן דומות רק לאחיותיו; שגם אביהן, אילו היה נולד נקבה כאחיותיו, היה כמותן].

אלא דמצינו שרבינו תם חולק על רבינו בחיי. דהנה בגמ' (יבמות סב, ב) אמרו דאיכא מצוה ומעלה לישא בת אחותו. ונחלקו הראשונים למה אמרו דוקא בת אחותו ולא בת אחיו. ועי' רש"י שכתב טעם בזה, ועי' גם מש"כ התוס' בשם רשב"ם. (ודברי רש"י ורשב"ם אינם נוגעים לנדוד'ד). אבל התוס' כתבו שם עוד ביאור בשם ר"ת, וז"ל: ור"ת אומר, דדוקא נקט בת אחותו, לפי שהיא בת מזלו, כדאמר' רוב בנים דומין לאחי האם. עכ"ל. ומבואר דס"ל לר"ת, דלא רק רוב בנים דומין לאחי האם, אלא גם רוב בנות דומות לאחי האם, [ולא לאחיות האב], ולכן מצוה לשאת בת אחותו, כי גם בת אחותו דומה לו (ולא רק בן אחותו), כיון שהוא אחי אמה.

ואפשר שר"ת חולק על רבינו בחיי, כיון שר"ת הבין שרוב בנים דומין לאחי האם אין זה מחמת שהבנים באים מכח האם, כמו שכתב המהר"ל, אלא ענין זה הוא לפי שבן אחותו של אדם הוא "בן מזלו", כמבואר בדברי ר"ת בתוס', וס"ל לר"ת שגם בת אחותו של אדם היא "בת מזלו". וא"כ, לפי ביאור זה, כשם שרוב בנים דומין לאחי האם, כך הוא גם רוב בנות דומות לאחי האם. משא"כ רבינו בחיי, יש לו דרך אחרת בזה, ולכן לדעתו רק רוב בנים דומין לאחי האם, אבל הבנות - דומות לאחיות האב, וכנ"ל.

המהרש"א כתב עוד דרך לבאר למה רוב בנים דומין לאחי האם, וז"ל: "שהאחים והאחיות הנולדים בבטן אחד הם קרובים לטבע אחת, והעובר הוא ירך אמו, כי עיקר גופו של אדם נוצר מאמו, כדאייתא פרק המפלת (נדה לא, א), שממנה עור ובשר ושערות, ועל כן הוא על רוב בטבע אחי האם, להרע ולהטיב" (מהרש"א ב"ב קי, א). גם לפי ביאור זה נמצא, דכשם שרוב בנים דומין לאחי האם, כך גם רוב בנות דומות לאחי האם, וכדעת ר"ת. שהרי גם הבת היא ירך אמה, ועיקר גופה נוצר מאמה.

6. וידועה הוראת גדולי ישראל, שה"יבדוק באחיה" לא נאמר אלא במה ששייך לטבעי ותכונות הגוף והנפש, שהם אלו העוברים בתורשה. אבל השקפות, וכן יראת שמים, שאותם קונה כל אדם לעצמו, ואינם עוברים בתורשה - בהם אין משמעות לבדיקת אחי האם, בין לטוב ובין למוטב.

7. אמנם גם פינחס היה מיתרו, שהרי "אַלְעָזָר בֶּן אֶהֱרָן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה" (שמות ו, כה), ומזה נולד פינחס (כמבואר שם בפסוק), והשם "פוטיאל" מרמז לכך שאשה זו היתה גם מזרעו של יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה (רש"י שם), אבל פינחס היה "דור רביעי או דור חמישי לבת יתרו, ולא היה קרוב ליתרו כיהונתן בן גרשם [שהיה דור שלישי לבת יתרו], ולהכי אהני מה שדבק אהרן בטובים" (רשב"ם ב"ב קי, א ד"ה אלא אי אבוה).

8. והג"ר ישראל מסלנט צדוק"ל הוסיף וחדש, כי "בעשותו אותה המצוה בבחינת הקלות, יכנס ג"כ בבחינת הכבידות, כי גם אם היה כבוד לפניו היה מקימה" ("אור ישראל" סי' ו'). ר"ל, שהמתרגל במצוה עד שנעשה לו כטבע, וכבר אין לו בה נסיון כמו בהתחלה, אעפ"כ מקבל שכר העשית קשה לו כמו כפעמים הראשונות. שהרי כבר הוכיח במעשיו, שגם במצב של נסיונות קשים היה מקיים המצוה, וא"כ אין סיבה שיקטן שכרו במה שעכשיו כבר אין לו נסיון בזה, כיון שהוא עצמו הביא את עצמו למצב זה בעבודתו ובהתגברותו על הנסיונות שהיו לו בתחילה. [ומשלל לזה - רופא מומחה שהתרגל לעשות מלאכתו בקלות ובמהירות, מה שרופאים אחרים עושים בזמן רב. הרי ודאי שלא יקטן שכרו משום כך. ואולי אף להפך].

9. ועוד אמרו בדרך צחות, שכאשר הגמרא אומרת (בעניני אגדה) שדעתו של זה "פליגא" על דעתו של זה, כוונתה לומר, ש"פליגא" מן האמת נמצאת בדברי זה, ו"פליגא" בדברי זה. [וכן "מחלוקת" הוא לשון "חִלְקָה"; היינו, שבכל צד מצדדי המחלוקת יש רק חלק מן האמת השלמה. ועי' קדושין ג, א) דלשון "פליגא" מתפרש במוכח של חילוק דרכים שונות באותו דבר, ולא בלשון "מחלוקת"]. ממילא, כדי לקבל את האמת במלואה - יש לצרף את שתי הדעות יחד.

10. והוזהר נקט, שמעלת בעלי תשובה גבוהה ממעלת הצדיקים. ובעלי תשובה נמצאים בהיכל החמישי (מתוך שבעה היכלות שבגן עדן העליון), שאפי' צדיקים גמורים אינם רשאים להכנס לשם. אבל למעלה מכולם היא מעלת החסידים, והם נמצאים בהיכל הששי, מעל כולם (זוהר ח"א לט, א).